

ЦІНИ НА ПРОДУКЦІЮ ПРОДОВОЛЬНОГО ПІДКОМПЛЕКСУ ПОВИННІ БУТИ БІЛЬШ ОБҐРУНТОВАНИМИ

І.О.Піюренко, аспірант

Миколаївський державний аграрний університет

Розглянуто наявні нині проблеми, пов'язані із диспаритетом діючих у продовольчому підкомплексі цін. Виявлено існуючі у ціноутворенні недоліки і сформульовано основні напрямки удосконалення реалізаційних цін.

Ключові слова: *продовольчій підкомплекс, реалізаційні ціни, пільгові ціни, паритет цен, продукція сільськогосподарського виробництва*

Важливою умовою ефективного функціонування як сільськогосподарських, так і переробних підприємств є встановлення на вироблену ними продукцію економічно обґрунтованих цін. Однак слід вказати, що останні на більшість товарів продовольчого підкомплексу є досить недосконалими. Більш того, незважаючи на велику інфляцію, темпи зростання реалізаційних цін на продовольчу продукцію є значно меншими, ніж на товари, що постачаються аграрним і переробним формуванням. До того ж рівні фактичних реалізаційних цін на українську продукцію є більш низькими, ніж в інших країнах світу.

Питання, пов'язані з ціноутворенням на аграрну та інші види продовольчої продукції, знаходяться в центрі уваги певної частини вчених-економістів, серед яких: Бойко В.І., Валентинов В.А., Малік М.Й., Могильний О.М., Пашко С.О., Саблук П.Т., Шибаніна О.В., Шпичак О.М. та ін. Однак не всі аспекти цієї проблеми поки що є достатньо вивченими, що і визначило вибір теми даної статті, метою якої є розгляд питань, пов'язаних із диспаритетом цін на продовольчі товари і матеріально-технічні ресурси, виявлення існуючих нині недоліків у ціноутворенні і визначення найбільш важливих напрямків його удосконалення.

На жаль, останніми роками ціни практично на всі види і сільськогосподарської продукції, і на товари, вироблені з неї, зростають більш низькими темпами, ніж на товари, що споживаються підприємствами, які виробляють їх. Однак за останні 10 років лише у 2000 році індекс цін був на користь сільгосптоваровиробника. Звичайно ж такий механізм призводить до «вимивання» фінансових ресурсів із сільського господарства, а в зв'язку з цим – його техніко-технологічного відставання і навіть руйнування ресурсного потенціалу.

Важливим джерелом додаткових коштів, наприклад для сільськогосподарського виробника, є встановлення державою пільгових цін на ресурси, що ним споживаються: паливо, добрива, техніку та ін. Однак необхідно вказати, що останніми роками у технічне переоснащення села держава майже не вкладала коштів.

Необхідно забезпечити паритет цін на продукцію сільськогосподарського виробництва і цін на товари, які аграрії споживають – перш за все на паливно-мастильні матеріали і мінеральні добрива та гербіциди, техніку й запчастини до неї. Звичайно ж мова тут йде не про відмову від ринкових законів і встановлення державного регулювання на окремі види продукції. Невід'ємною умовою є забезпечення приблизно однакового рівня прибутковості всіх вироблюваних товарів. Як вважають окремі науковці [1], мінімальну рентабельність виробництва (хоча б 5-10%) можна забезпечити не шляхом державного регулювання цін, а доплати за кожну тонну спожитих паливно-мастильних матеріалів, добрив, гербіцидів на кожну гривню, витрачену на оновлення сільськогосподарської техніки. Потрібні конкретні дії і в питанні впровадження лізингового продажу сільськогосподарської техніки (без надбавок за нього).

Хоча, починаючи з 1993 р., в Україні і було досягнуто деяке зростання індексів цін на сільськогосподарську продукцію, але усунути диспаритет цін поки що не вдається. Уявлення про темпи змін реалізаційних цін на сільськогосподарську

продукцію в цілому і її види по Миколаївській області надають матеріали табл. 1.

Таблиця 1

**Індекси цін реалізації на продукцію
сільськогосподарських підприємств
Миколаївської області (% до попереднього року) ***

Групи і види продукції	2000 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.
Продукція сільського господарства	149,7	112,0	116,5	161,0	108,2
в т.ч.:					
- рослинництва	158,2	106,0	118,7	163,4	101,9
з неї:					
зернові	216,4	109,3	118,0	151,0	103,2
насіння соняшнику	103,9	85,1	97,0	197,2	73,4
цукрові буряки	173,4	139,9	110,7	81,2	116,5
картопля	104,5	171,4	198,0	89,3	96,7
овочі	129,9	94,9	108,1	145,3	61,9
плоди та ягоди	82,7	131,1	162,6	97,4	132,5
виноград	115,0	118,9	206,9	87,1	167,2
баштанні	136,0	186,2	87,5	212,8	90,7
- тваринництва	129,3	148,0	130,3	150,7	169,9
з неї:					
худоба та птиця	119,1	137,2	87,5	108,5	164,9
молоко та молочні продукти	150,8	130,3	94,4	156,9	128,5
яйця	131,6	99,2	76,9	145,0	152,1
вовна	158,8	151,2	101,6	57,5	116,2

* - Статистичний щорічник Миколаївської області за 2008 рік

Наведені дані (табл. 1) свідчать, що ні по сільському господарству в цілому, ні по рослинницькій і тваринницькій його групах, ні по жодному виду їх продукції єдиної закономірності у зміні реалізаційних цін немає. Позитивним явищем є лише зростання останніх: по тваринництву в середньому починаючи з 2007 р., а у 2008 р. – і по цукрових буряках, картоплі, плодах і ягодах, винограду, худобі та птиці, яйцях та вовні. По більшості ж видів аграрної продукції спостерігаються помітні коливання в розмірах досліджуваного показника. І це – за наявності високих темпів інфляційних процесів в нашій країні.

Що стосується реалізаційних цін на виготовлену з аграрної сировини продовольчу продукцію, то інформацію про їх розміри зосереджено в табл. 2.

Таблиця 2

Індекси цін на основні види продовольчої продукції на ринках Миколаївської області (у % до попереднього року)

Види продукції	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.
Усі товари без худоби	131,0	126,4	92,6	95,7	123,9	128,1	102,6	105,0	150,0
Продукти рослинництва	121,7	96,8	108,8	116,7	96,1	125,2	118,5	110,4	130,0
У т.ч.: хлібні	150,0	83,2	91,6	147,7	102,6	93,6	108,8	129,9	145,8
борошняні	182,0	88,4	82,3	154,9	114,0	84,8	102,8	129,5	130,2
круп'яні	129,4	77,8	96,0	143,2	99,9	96,6	109,6	122,0	152,9
картопля	108,5	60,5	152,3	119,5	67,8	176,9	166,9	10,7	114,6
овочі	110,1	100,5	122,8	124,8	88,0	134,9	118,8	130,3	125,3
фрукти та ягоди	114,5	104,0	104,4	104,1	102,7	129,7	129,0	116,9	120,6
кавуни та дині	98,9	172,3	85,4	63,8	207,0	150,7	86,6	202,1	74,2
цукор	151,1	109,6	99,6	109,9	95,4	134,6	114,6	76,2	118,9
олія	78,9	133,8	131,8	93,6	115,7	112,0	82,2	136,7	179,8
Продукти тваринництва	138,9	156,4	84,0	85,1	145,6	130,4	92,9	101,0	170,5
У т.ч.: яловичина	138,8	163,3	82,2	80,4	155,7	129,3	102,4	98,0	182,6
свинина	138,2	168,5	83,8	81,3	149,0	138,5	94,4	96,4	165,5
сало свиняче	166,2	185,8	75,1	76,2	181,1	148,9	59,5	70,2	302,6
птиця	139,9	146,7	76,4	88,2	113,7	127,2	92,2	112,5	158,5
Молочні продукти	129,2	114,4	99,0	112,1	115,6	126,8	102,9	129,1	148,3
У т.ч.: молоко	131,3	118,5	98,4	117,6	115,7	129,9	108,5	130,1	135,6
масло тваринне	113,7	99,2	102,1	115,9	104,8	114,7	100,6	133,9	179,2
сир (творог)	137,5	134,2	97,6	116,7	126,5	134,0	107,7	126,9	144,3
сметана	140,0	115,8	95,1	110,0	116,8	130,8	99,8	131,0	146,5
Яйця	136,4	114,4	81,7	112,9	120,6	108,2	86,7	127,8	139,0
Мед	140,0	96,7	111,1	185,2	78,9	104,9	94,4	140,8	143,5

Як бачимо, і по готовим видам продовольчої продукції, що продаються безпосередньо на ринках, єдиної закономірності у зміні реалізаційних цін теж немає. Цінно лише те, що по більшості видів рослинницької продукції і практично по всім тваринницьким товарам реалізаційні ціни 2008 р. зростали більш високими темпами, ніж у попередньому.

Більш точне уявлення про темпи змін у цінах на готові продовольчі товари, за якими здійснювалася реалізація безпосередньо виробниками, надають матеріали табл. 3.

Таблиця 3

Індекси цін виробників на окремі споживчі товари у Миколаївській області (грудень до грудня попереднього року,%)*

Види продукції	2006 р.	2007 р.	2008 р.
Яловичина і телятина	94,6	108,7	158,3
Свинина	84,4	101,7	114,3
Вироби ковбасні	100,2	111,6	137,4
Соки фруктові та овочеві	104,8	116,2	120,7
Маргарин і продукти аналогічні	100,2	168,1	103,8
Молоко оброблене рідке	108,5	154,3	108,6
Молоко і вершки згущені і підсолоджені	110,1	123,1	116,9
Молоко і вершки конгульовані, йогурт, кефір, сметана	97,9	182,7	91,6
Масло вершкове жирністю до 85%	143,2	141,2	106,7
Сир свіжий неферментований та кисломолочний	95,7	174,5	70,5
Сир сичужний	110,5	141,8	102,0
Борошно пшеничне чи пшенично-житнє	116,6	136,9	102,1
Борошно житнє	139,8	127,2	122,5
Крупи з пшениці	101,1	139,5	108,5
Крупи із інших зернових та гранули зернових	126,9	162,9	85,8
Вироби хлібобулочні	108,2	107,1	126,3
Пряники і вироби аналогічні; печиво солодке, вафлі	104,4	130,1	116,4
Вироби макаронні	114,9	121,8	110,3
Вино виноградне	102,4	101,6	120,3

* - Статистичний щорічник Миколаївської області за 2008 рік

У темпах змін цін, за якими здійснювалася останніми роками реалізація виготовленої продукції самими її виробниками, по більшості їх видів єдина тенденція відсутня. Однак по таким продуктам, як яловичина, телятина, свинина, ковбасні вироби та соки склалася закономірність до підвищення цін, а по маслу вершковому і борошну житньому – до зниження. Таким чином, по різних видах продовольства в останні три роки мала місце далеко неоднакова ситуація у цьому плані.

Далі розглянемо, якими темпами змінювалися ціни, за якими придбавалися основні групи продовольчих товарів їх споживачами (табл. 4).

Таблиця 4

Індекси споживчих цін на окремі продовольчі товари у Миколаївській області (грудень до грудня попереднього року,%)*

Види продукції	2006 р.	2007 р.	2008 р.
Продукти харчування	100,4	128,0	123,7
у т.ч. :			
хліб та хлібопродукти	108,5	118,5	129,1
м'ясо та м'ясопродукти	95,2	117,3	135,6
риба та продукти з неї	105,8	109,1	122,8
молоко	107,0	146,2	103,9
сир	102,8	142,8	106,6
яйця	98,3	153,8	131,1
масло	111,2	147,1	115,1
олія	94,5	182,2	92,7
фрукти	134,9	155,2	128,4
овочі	91,2	149,0	105,5
цукор	92,7	104,9	105,1

* - Статистичний щорічник Миколаївської області за 2008 рік

Наведені у вказаній таблиці дані доводять, що у зміні споживчих цін на основні види продовольчої продукції єдина тенденція відсутня. Виключенням в останні роки були лише хліб та хлібопродукти, м'ясо та продукти з нього, рибопродукти і цукор, по яким відбулося поступове підвищення споживчих цін. Однак темпи їх подорожчання теж є різними.

До факторів ціноутворення в АПК відводяться: у виробничій сфері – витрати і якість виготовленої продукції; у сфері ринку – рівень його концентрації, попит і пропозиція, конкуренція, взаємодія внутрішньої та міжнародної торгівлі, інфляція.

Однією з важливіших проблем у розвитку аграрного виробництва в нашій країні є недостатньо високий рівень якості його продукції, що певною мірою обумовлено недоліками в технології її вирощування. Наприклад, у **2008** році господарства, які не забезпечили належний догляд за посівами пшениці, втратили **2-2,5** тис. грн грошових надходжень з **1** гектара. Головною причиною цього було пошкодження зерна клопом-черепашкою, яке іноді досягало **10-70%** загального його обсягу. Між тим за світовими стандартами частка ураженого вказаним шкідником зерна не повинна бути більше **1-2%**. За дослідженням фахівців, пшениця з наявністю більше **3%** ушкоджених клопом-черепашкою зерен не придатна для випікання хліба. Цінно, що, наприклад, з полів СП «Нібулон» завдяки застосуванню прогресивних технологій максимальний рівень наявності пошкоджених вказаним шкідником зерен становить **0,2-1%**. Зокрема, у **2008** р. цим підприємством зібрано близько **80** тис. тонн пшениці, яка за своїми показниками відповідає стандартам не нижче **IV** класу якості, а понад **50%** цього врожаю – II і III класу якості.

Однак слід вказати, що забезпечення належного рівня якості сільгосппродукції поки що залишається дуже суттєвою проблемою. Зокрема, на продажі **1** т фуражного зерна пшениці замість більш якісного продовольчого країна втрачає **50** доларів.

До об'єктивних чинників ціночутливості споживачів, до якості придбаних товарів відносять насамперед рівень їх доходів, а до суб'єктивних – ефект оцінки якості через ціну, ефект утрудненості порівнянь, ефект уявлень про наявність товарів (аналогів), міра «справедливої ціни».

У розвинених країнах світу виробники основних видів аграрної продукції частіше за все заздалегідь знають, якою буде ціна, наприклад на зерно, через один, три, п'ять і більше місяців. Більше того, фермери тут можуть продати вирощену ними продукцію, навіть не посіявши ту чи іншу сільгоспкультуру. На жаль, в Україні майже не укладаються ні форвардні, ні ф'ючерсні контракти, а продаж вирощеного урожаю вимушені здійснювати тільки після його збирання, коли ціна є мінімальною.

Про рівні мінімальних гарантованих цін на аграрну продукцію сільгосптоваровиробники мають бути інформованими ще на початку технологічного процесу (по продукції рослинництва – на маркетинговий рік, тваринництва – календарний рік), що полегшить їм визначення та здійснення своєї виробничої програми. Кошти для відшкодування різниці між мінімальними гарантованими й ринковими цінами слід передбачити в державному бюджеті.

На гірших землях аграрні виробники потребують допомоги з державного бюджету на відшкодування різниці з потенціальним доходом, який можна одержати з 1 га землі у середньому по країні. Інакше кажучи, необхідно враховувати земельну ренту. Слід забезпечити паритет цін на продукцію сільськогосподарства і на продукцію, і на товари, яку воно споживає (пальне та мастила, мінеральні добрива і гербіциди, техніка та запасні частини до неї), шляхом доплати за кожен тону спожитої ним продукції, а також мінімальну (5-10%) рентабельність виробництва на селі.

При ціноутворенні, як вважає П.Т. Саблук [3], необхідно виходити з того, що на одиницю ресурсів усі галузі народного господарства мають отримувати однакові доходи. Виходячи із того, що по країні в цілому в розрахунку на 1 вкладену у виробництво гривню отримується 4%-й прибуток, у такому ж розмірі слід передбачити отримання прибутку на сукупний авансовий капітал, в який в аграрному секторі економіки доцільно включити і вартість землі.

У випадку ж, коли замість визначеної вказаним чином ціни, наприклад 1 ц зерна виробник отримав меншу суму, різниця повинна бути компенсована йому державою (за рахунок бюджетних асигнувань). Орієнтуючись на мінімальні гарантовані ціни, держава має вибирати ті види продукції, які вона вважає за необхідне підтримати, а селянин – виробляє саме ті продукти, за які він отримає прибуток.

Слід вказати, що використовуваний при встановленні цін на той чи інший вид продукції нормативний рівень прибутку повинен щорічно переглядатися (за аналогією відслідковуваного в державі курсу валют). Держава покликана здійснити низку заходів щодо скорочення амплітуди коливань внутрішніх цін на продовольчі товари та аграрну сировину, матеріально-технічні ресурси для їх виробництва.

Ціни на сільськогосподарську продукцію в сучасних умовах повинні формуватися на принципах поєднання ринкового та державного регулювання. З ринкових позицій вони мають формуватися на основі попиту та пропозиції, а з позиції держави – забезпечувати як мінімум ціну відтворення (заставна ціна) для тих видів продукції і в тій кількості, які гарантують продовольчу безпеку держави [4].

Слід створити спеціальний фонд підтримки цін і доходів сільськогосподарських товаровиробників за рахунок коштів державного бюджету та інших джерел фінансування. Водночас необхідно посилити антимонопольний контроль за цінами на матеріально-технічні ресурси, енергоносії та послуги, що надаються сільськогосподарським товаровиробникам.

Механізм державного регулювання процесу ціноутворення має задовольняти потреби і виробників, і споживачів. Нормативне визначення нижньої межі ціни при зниженні попиту на продовольство призводить до порушення інтересів споживачів і законів ринкової рівноваги. Державне регулювання цін необхідно поєднувати з одночасним підвищенням доходів населення та розвитком системи адресної продовольчої допомоги вразливим верствам.

Світова практика доводить, що державна підтримка ринкових цін є занадто витратною. Тому держава покликана виступувати і інші, більш економічно вигідні напрями своєї допомоги сільгоспвиробникам.

Удосконалення ціноутворення на вироблювану підприємствами продовольчого підкомплексу продукцію (як аграрну, так і промислову), а також на матеріально-технічні ресурси, що постачають їм, за висвітленими у статті напрямками сприятиме підвищенню ефективності їх функціонування, вирішенню продовольчої проблеми і укріпленню добробуту населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брезвін А. І. Основні методологічні положення розробки моделей інтегрованих продуктивних продуктових підкомплексів / А. І. Брезвін // Економіка АПК. — 2000. — №5. — С. 11—14.
2. Статистичний щорічник Миколаївської області за 2008 рік / за ред. Зацаринського П. Ф. — Миколаїв, 2009. — 1039 с.
3. Саблук П. Т. Не хетуйте думкою науковців, розробляючи програми розвитку села / П. Т. Саблук // Урядовий кур'єр від 7 червня 2005 р. — №104. — С. 10.
4. Шпичак О. М. Економічні проблеми ціноутворення ринкових відносин в АПК України / О. М. Шпичак. — К., 1999. — С. 272—276.